

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ

Упродовж останніх десятиліть стрімкий темп економічного зростання спричинив істотні трансформації в глобальній екологічній системі. Процеси глобалізації, зростання обсягів споживання та демографічний тиск зумовили поглиблення багатокomпонентних викликів соціального, економічного та екологічного характеру. Пандемія Covid-19 виступила каталізатором активізації дискурсу щодо необхідності переходу до циркулярної економіки на глобальному рівні, а війна в Україні ще більше актуалізувала потребу в пошуку екологічно безпечних та ресурсоефективних підходів до управління відходами. За цих умов запровадження стратегічно орієнтованих і стійких до зовнішніх викликів моделей господарювання, зокрема концепту циркулярної економіки, розглядається як ключовий напрям відбудови національної економіки.

На сьогодні обсяг глобального ринку циркулярної економіки оцінюється на рівні понад 1 трлн доларів США [1, 4]. Водночас, за даними дослідження Circularity Gap (2022), лише 8,6% світової економіки функціонують за циркулярною моделлю [1]. Щороку з'являються нові інструменти, методології та бізнес-моделі, спрямовані на реалізацію принципів циркулярності, які ефективно імплементуються в діяльність компаній і країн. У цьому контексті важливо, щоб в умовах післявоєнного відновлення Україна орієнтувалася на побудову господарських моделей, заснованих на циркулярних принципах, що також відповідає зобов'язанням країни в рамках Угоди про асоціацію з ЄС, підписаної у 2014 році, в частині імплементатії положень сталого розвитку.

Згідно з демографічними прогнозами, до 2050 року чисельність населення планети може сягнути 9,6 мільярда осіб, а для забезпечення сучасного рівня споживання знадобиться ресурсна база, еквівалентна трьом планетам Земля [3]. За останні шість років людство використало понад 500 мільярдів тонн первинних ресурсів, що в 1,7 раза перевищує природні можливості планети до відновлення [1]. Така динаміка ресурсоспоживання загрожує сталому функціонуванню промисловості, доступу населення до матеріальних благ і підтриманню належного рівня якості життя. Неефективне управління природними ресурсами, підвищення матеріаломісткості виробництва та низька рентабельність використання ресурсів призводять до поглиблення екологічної деградації, ресурсного виснаження та зниження загальної економічної ефективності.

У зв'язку з цим концепція сталого розвитку набуває дедалі більшого значення як загальноцивілізаційна відповідь на глобальні виклики. Вичерпність природних ресурсів та наслідки екологічних катастроф свідчать про те, що лінійна модель виробництва, що ґрунтується на принципі «взяти – використати – викинути», є застарілою і має бути замінена більш адаптивними підходами до економічного розвитку. Таким альтернативним підходом є циркулярна економіка, що орієнтована на максимальне продовження життєвого циклу ресурсів шляхом їх повторного використання, переробки та рекуперації.

Згідно з результатами дослідження, циркулярна економіка є інноваційною господарською моделлю, яка базується на принципах «3R» – скорочення споживання (Reduce), повторне використання (Reuse) і переробка (Recycle). Вона має на меті досягнення цілей сталого розвитку через ефективне управління матеріальними та енергетичними потоками. За своєю суттю, циркулярна модель функціонує за аналогією до природних екосистем, у яких не утворюються відходи, а всі елементи циклічно перетворюються на ресурси.

Ключовим елементом реалізації принципів циркулярної економіки є ефективне управління відходами. У країнах Європейського Союзу цей підхід формалізований через ієрархію поводження з відходами, яка передбачає послідовність дій: запобігання утворенню відходів, повторне використання, рециклінг, інші методи утилізації та, як останній захід, захоронення (рис. 1). Зазначена ієрархія є основою для формування сучасної політики сталого управління ресурсами в межах циркулярної парадигми.

Ефективне управління відходами ґрунтується на ієрархії дій, що передбачає запобігання їх утворенню, підготовку до повторного використання, рециклінг та інші відновлювальні операції. У разі неможливості виконання зазначених дій, відходи мають підлягати захороненню у спеціально відведених місцях, за умови проведення відповідної обробки до рівня, що виключає шкоду для довкілля, життя і здоров'я населення.

Країни Європейського Союзу посідають провідні позиції у впровадженні циркулярної економіки, активно формуючи нормативно-правову базу та успішно адаптуючи принципи циркулярності до практики господарювання. Впровадження цієї моделі сприяє підвищенню ефективності використання ресурсів, зниженню навантаження на довкілля та забезпечує довгострокову конкурентоспроможність економіки.

До 24 лютого 2022 року впровадження циркулярних підходів в Україні відбувалося значно повільнішими темпами порівняно з країнами ЄС. Зростання промислового виробництва супроводжувалося інтенсивним виснаженням природно-ресурсного потенціалу та зростанням екологічних втрат, зумовлених нераціональним використанням ресурсів і збільшенням обсягів промислових відходів.

У контексті євроінтеграційних процесів українським підприємствам доцільно враховувати досвід ЄС у реалізації циркулярної економіки як інструменту забезпечення сталого розвитку. Попри значні виклики, що постають перед бізнесом, їх подолання можливе завдяки розвитку інформаційної інфраструктури управління, зокрема, вдосконаленню системи бухгалтерського обліку.

Рис. 1. Ієрархія етапів управління відходами

Джерело: розроблено з використанням [5, 2]

Бухгалтерський облік у цьому контексті є ключовим інформаційним інструментом, функції якого полягають у моніторингу ресурсів, оцінці їх впливу на фінансові результати, інформаційному забезпеченні управлінських рішень і формуванні стратегій сталого розвитку. Роль обліку в реалізації циркулярної економіки проявляється також у підвищенні рівня прозорості та підзвітності екологічних і соціальних аспектів діяльності підприємства.

Сучасна парадигма бухгалтерського обліку потребує трансформації відповідно до викликів циркулярної економіки, що передбачає інтеграцію екологічних і соціальних параметрів до облікової системи. Зокрема, йдеться про розробку нових підходів до обліку вторинних ресурсів, екологічних зобов'язань і витрат на утилізацію.

Нормативно-правове регулювання обліку в Україні вже містить положення щодо обліку природних ресурсів, проте адаптація цих механізмів до вимог циркулярної економіки залишається відкритим питанням. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку регламентують відображення біологічних активів, запасів, витрат і доходів, проте не забезпечують повною мірою облік рециклінгу чи екологічних зобов'язань. Водночас міжнародні стандарти фінансової звітності демонструють більшу гнучкість щодо інтеграції екологічних аспектів у фінансову звітність.

Таким чином, реалізація концепції циркулярної економіки потребує цілісних змін у нормативній, методичній та інформаційній інфраструктурах управління підприємством. Ці зміни сприятимуть формуванню ресурсоефективного середовища, зниженню навантаження на довкілля, підвищенню економічної стійкості та забезпеченню довготривалої конкурентоспроможності господарських суб'єктів в умовах трансформації економіки України.

Література:

1. Circularity Gap (2022). URL: <https://www.circularity-gap.world/2022>.
2. Starostka-Patyk M. (2010). Reverse logistics processes in industrial waste management as an element of sustainable development. *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, 12(2), pp. 698–707
3. Відповідальне державне споживання. Вокс Україна. (2019). URL: <https://voxukraine.org/uk/vidpovidalne-derzhavne-spozhyvannya-yak-tsirkulyarni-zakupivli-mozhut-vryatuvati-svit/>
4. Горбаль Н. І., Пліш І. В. (2021). Циркулярні бізнес-моделі для сталого розвитку українських підприємств. *Вісник Нац. ун-ту "Львівська політехніка". Серія "Проблеми економіки та управління"*, 5(1), С. 15–29. DOI: 10.23939/semi2021.01.015
5. Управління відходами. Офіційний портал. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/timeline/Vidhodi-ta-nebezpechni-rechovini.html>